

**The Vocalic Quality and Vocalic Quantity in the Speech of TV News
Presenters on ČT 1**

The article is based on the methodology and ongoing phonetic research of the vocalic quality and quantity which will be part of my Ph.D. dissertation. The analysis focuses on the vocalic quality as well as on the quantity ratio in long and short vowels produced by TV news presenters. The research aims to find out whether the vocalic quality and quantity are influenced by the phonemic neighbourhood and by the position of the analyzed vowel within sample word.

Keywords: phonetics, vowels, vocalic quality, vocalic quantity, analysis,
TV news, orthoepy

Mgr. Michaela Kopečková
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
tř. Svobody 26
771 80 Olomouc
misakopeckova1@gmail.com

KVALITA A KVANTITA VOKÁLŮ U MODERÁTORŮ TELEVIZNÍHO ZPRAVODAJSTVÍ ČT 1

MICHAELA KOPEČKOVÁ

Problematikou mluveného projevu moderátorů zpravodajství se lingvisté zabývají již několik desetiletí. Projev mluvčích tohoto typu televizního žánru má stále prestižní funkci. U moderátorů předpokládáme určitou jazykovou profesionalitu. Na společnost by pak měli působit jako tzv. řečové vzory (Palková 2008). Toto téma je tedy stále aktuální.

Jedním z lingvistů zabývajících se dlouhodobě jazykovou stránkou hlavního i sportovního zpravodajství je Jaroslav Bartošek, jenž zkoumal jazyk zpravodajství z hlediska tvarosloví, syntax a také ortoepie (Bartošek 1995; Bartošek 2008). V letech 1999 a 2003 byly provedeny fonetické analýzy hlavního projevu moderátorů večerního televizního zpravodajství (Janíková 2001; Janoušková – Veroňková 2008). Výsledky těchto výzkumů byly založeny zejména na poslechových testech, ale zároveň byla provedena detailní analýza několika fonetických jevů segmentální i suprasegmentální roviny.

V letech 2011 a 2014 byly provedeny další fonetické analýzy v rámci mé bakalářské a magisterské diplomové práce, jež měly za cíl pozorovat mluvený projev moderátorů na pozadí ortoepické normy češtiny. Pozorované jevy se často shodovaly s předchozími analýzami, což umožnilo i komparaci jednotlivých výzkumů (Kopečková 2001; Kopečková 2014).

Následující současná analýza je pouze dílčím výzkumem k disertační práci s názvem *Mluvní vzory v hlavním a sportovním televizním zpravodajství* a je zaměřena na vokalickou kvalitu a kvantitu u hlavních moderátorů večerního televizního zpravodajství ČT 1. Cílem této sondy je pozorovat výslovnost krátkých i dlouhých vokálů z hlediska jejich kvality (zda jsou vokály redukovány) a také vyhodnotit poměr trvání krátkých a dlouhých vokálů. Dílčím cílem je pozorovat vliv okolních hlásek a pozice vokálů v slově na kvalitu i kvantitu vokálů. Analýza slouží zejména jako podkladový materiál, na jehož základě bude možné stanovit hypotézy pro další rozsáhlejší výzkum.

1. METODOLOGIE VÝZKUMU

1.1 Materiál k analýze

Základním materiálem k analýze byly videozáznamy pořadu *Události*, které jsou k dispozici v archivu televizní stanice ČT 1. Tyto videozáznamy byly následně sestříhány a konvertovány do audio souborů. Záznamy byly pro poslech dostatečně kvalitní bez výrazných šumů.

Nahrávky byly pořizovány z období leden – březen/duben 2016 a to tím způsobem, že z každého 14denního období byly vybrány dvě nahrávky (re-lace) pro každého moderátora. V tříměsíčním období tak na každého mode-

rátora připadá dvanáct relací. Měsíc duben je do analýzy zahrnut z důvodů částečné absence moderátorky Marcely Augustové jako hlavní moderátorky zpravodajství v předcházejících měsících (únor a část března).

Pro fonetickou analýzu vokálů byl zvolen časový úsek trvající tři minuty pro každého moderátora. Jelikož jednotlivé vstupy (uvedení jedné zprávy) moderátorů trvají průměrně kolem 15–20 sekund, bylo možné vybrat z každé relace jeden vstup, tj. $12 \times 15\text{--}20\text{ s} \rightarrow$ cca tři minuty. Zvolené úseky nahrávek byly poté foneticky přepsány s využitím transkripčního systému IPA.¹

Pro analýzu byli zvoleni čtyři hlavní moderátoři večerního televizního zpravodajství ČT 1 – Marcela Augustová, Daniela Písařovicová, Jakub Železný, Michal Kubal. Moderátoři byli hodnoceni individuálně.

1.2 Postup při analýze

Při analýze vokálů se primárně vycházelo z fonetických transkripcí audionahrávek. Jelikož bylo k dispozici dvanáct různých vstupů, byl zvolen i stejný počet jednotlivých zkoumaných vokálů, tj. $12 \times /a/$, $12 \times /á/$, $12 \times /e/$, $12 \times /é/$ atd. Výjimku tvoří pouze dvojice vokálů $/o/$ a $/ó/$, jelikož dlouhá varianta tohoto vokálu se téměř nevyskytovala a hodnocení by v tomto případě nebylo zcela objektivní. U každého moderátora tedy bylo analyzováno celkem 108 vokálů.

Vokály byly vybírány takovým způsobem, aby bylo z každého vstupu pro analýzu k dispozici všech devět vokálů (bez $/ó/$). Pokud to nebylo možné, byly chybějící vokály dohledány v jiných vstupech.

Dalším kritériem pro výběr vokálů byla jejich pozice ve slově. Cílem bylo vybrat vokály rovnoměrně v pozicích na začátku slova (případně předložku nebo spojku), uprostřed slova a na konci slova. U dlouhých vokálů tento postup možný nebyl, proto jsou některé pozice zastoupeny více, jiné méně.

V analýze jsou vždy nejdříve hodnoceny obecné výsledky, popř. odchylky od normativních hodnot, daného jevu u všech čtyř mluvčích. Ve druhé části je výzkum zaměřen již na konkrétní pozorované moderátory a jejich specifické odchylky od normy.

1.2.1 Kvalita vokálů

K analýze kvality vokálů byl použit program Praat. Při výzkumu byly měřeny hodnoty formantů² F1 a F2. Pro získání optimálních hodnot byla vždy u daného vokálu vybírána část s nejvyšší intenzitou (většinou střed vokálu). Následně bylo k dispozici několik hodnot (minimálně 5) obou formantů, z nichž byla vypočítána průměrná výsledná hodnota. U velmi krátkých vokálů bylo nutné vycházet z menšího počtu formantových hodnot. Při mě-

/1/ <http://www.internationalphoneticalphabet.org/>

/2/ Formant – některý z vyšších tónů, který tvoří akustickou podstatu hlásky a dodává jí charakteristické zabarvení (Lotko 2005: 37).

ření byly také patrné nápadné odchylky v hodnotách formantů u některých vokálů. V takových případech byl vokál změřen ještě jednou, pokud možno s vyšším počtem formantových hodnot, aby byla průměrná hodnota založena na více datech.

Ze získaných hodnot byly vytvořeny tzv. vokalické trojúhelníky, zvlášť pro krátké a dlouhé vokály, které byly následně komentovány. Hodnocení bylo zaměřeno na možnou redukci vokálů z důvodu jejich krácení nebo vlivu okolních hlásek.

1.2.2 Kvantita vokálů

Délka jednotlivých vokálů byla rovněž měřena v programu Praat v milisekundách (ms). Při segmentaci byla snaha vybrat vždy plné znění zvoleného vokálu. Využity byly grafy oscilogramu i spektrogramu. V některých případech byla segmentace obtížná (při kvantitativní či kvalitativní redukci vokálu samotného, redukci okolních hlásek, vedle hlásek s podobným průběhem realizace, př. /j/ apod.). V těchto případech bylo nutné vokál segmentovat i na základě poslechu.

Měřeny byly zvlášť krátké a dlouhé vokály. Na základě jejich průměrných hodnot byly vytvořeny grafy pro jednotlivé mluvčí a byly hodnoceny poměry v trvání dlouhých a krátkých vokálů.

Dále byla hodnocena možná redukce krátkých i dlouhých vokálů z hlediska jejich pozice ve slově a vlivu okolních hlásek.

2. ANALÝZA

2.1 Kvalita vokálů

Charakteristiku českých vokálů určují první a druhý, popř. třetí formant (F1, F2, F3), jejichž hodnoty se uvádí v Hz. Tabulka níže, jež byla vytvořena na základě údajů z jednotlivých výzkumů (Hála 1962; Romportl 1963; Mluvnice češtiny 1 1986), zobrazuje konkrétní hodnoty, resp. frekvenční rozsah, v jehož rámci by se měl mluvčí při výslovnosti pohybovat (Palková 1994: 174).

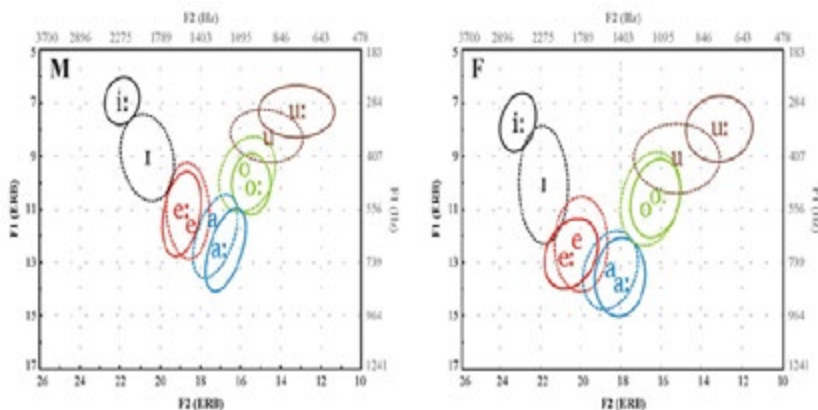
Vokály	F1 (Hz)	F2 (Hz)
i, i:	300–500	2000–2800
e, e:	480–700	1560–2100
a, a:	700–1100	1100–1500
o, o:	500–700	850–1200
u, u:	300–500	600–1000

Tab. 1 – Frekvenční pásma (F1, F2) pro krátké i dlouhé vokály (Palková 1994)

Novější výsledky a přehled frekvenčních hodnot představují Radek Skarnitzl a Jan Volín, již provedli analýzu více než 4 000 samohlásek u 75 mluvčích (studenti FF UK). Z analýzy je patrné, že vokalistická kvalita je téměř totožná u dvojic /a/ – /á/, /e/ – /é/, /o/ – /ó/ a u dvojice /u/ – /ú/ se formantová pole jen částečně překrývají. U předních vokálů /i/ – /í/ se naopak formantová pole téměř nepřekrývají. Z toho důvodu je i ve fonetické transkripci pro krátký přední vysoký vokál užíván odlišný znak [ɪ] než pro jeho dlouhou variantu [i:] (Skarnitzl – Volín 2012a: 8).

Vhodné je také upozornit na výslovnost středových vokálů (tedy e-ových a o-ových). U analyzovaných mluvčích se projevila tendence k výrazně otevřenější výslovnosti e-ových vokálů (Skarnitzl – Šturm – Volín 2016: 50).

Rozdíl lze také sledovat v kvalitě vokálů mužských a ženských mluvčích (viz Obr. 1). Ta se zásadně neliší – formanty ženských mluvčích jsou asi o 15–20 % vyšší (Skarnitzl – Volín 2012a: 8).

Obr. 1 – Formantová pole vokálů pro muže (M) a ženy (F). Krátké vokály jsou ohraničeny tečkovanou čarou, dlouhé plnou³

Tvoření vokálů by mělo být v češtině neutrální, jejich artikulace z hlediska kvality tak není příliš otevřená ani příliš zavřená. Obě tyto odchylky mohou vést až ke změně slova, např. u slova *širý* – správná výslovnost [ʃiri:] × nesprávná otevřená výslovnost [ʃɛri:], a znesnadnit tak porozumění (Hůrková 1995: 18–19).

/3/ <http://fonetika.ff.cuni.cz/vyzkum/materialy/referenci>-hodnoty-formantu/

Vzhledem k uvedenému pravidlu, tedy požadavku neutrální artikulace vokálů, se v současné analýze vycházelo zejména ze základních uvedených frekvenčních pásem (viz Tab. 1). Pro srovnání však byly využity i novější údaje frekvenčních hodnot. Dále byl zkoumán rozdíl ve frekvenčních hodnotách u mužských a ženských mluvčích – moderátorů.

U pozorovaných moderátorů byla patrná tendence ke snižování hodnoty formantu F2 vokálu [ɪ], u moderátora Michala Kubala byla hodnota nižší téměř o 300 Hz (s ohledem na hraniční nejnižší hodnotu F2). Pravidelně se také objevovaly vyšší hodnoty formantu F2 vokálu [u] u tří moderátorů (výjimkou byl Michal Kubal). Hodnoty tohoto formantu tak byly srovnatelné s F2 vokálu [o], což lze pokládat za nežádoucí. U mužů se také vyskytovaly nižší hodnoty F2 vokálu [ɛ].

Konkrétní odchylky od normy se objevovaly zejména u kvantitativně redukovaných krátkých vokálů (výjimku tvořil Jakub Železný, u nějž se nenormativní hodnoty F2 objevily i u neredukovaných vokálů). Zkrácené vokály tak mají evidentní vliv na kvalitu jejich artikulace.

Při výslovnosti dlouhých vokálů pouze ženy mírně překračovaly hraniční hodnoty F1 vokálu [ɛ:] a F2 vokálu [a:]. S délkou vokálů ale tyto odchylky nesouvisely.

Formantová pásma jednotlivých dlouhých vokálů byla u všech moderátorů lépe rozmístěna než u těch krátkých – častěji redukovaných.

Údaje analyzovaných formantů potvrdily teorii a výzkum Skarnitzla a Vořína (viz výše; Obr. 1), jenž poukazuje na menší rozdíl ve výšce vokálů u mužských a ženských mluvčích. U žen byly skutečně zaznamenány více či méně vyšší hodnoty formantů F1 a F2 u všech vokálů.

Naopak ženy v této analýze nepotvrdily teorii o rozdílu v kvalitě vysokých předních vokálů [i] a [i:]. Oba vokály jsou v případě ženských mluvčích téměř na stejné úrovni, zvláště v hodnotách formantu F2. U mužských mluvčích je patrný rozdíl u formantu F2, méně pak u formantu F1. Podobně lze hovořit o dvojici zadních vokálů [u] a [u:], kde byl menší rozdíl v jejich kvalitě pozorován pouze u moderátora Jakuba Železného. Důvodem tzv. „splývání“ zejména dvojice předních vysokých vokálů může být kvantitativní redukce. Jejich krátká a dlouhá realizace byla jen nepatrně odlišná.

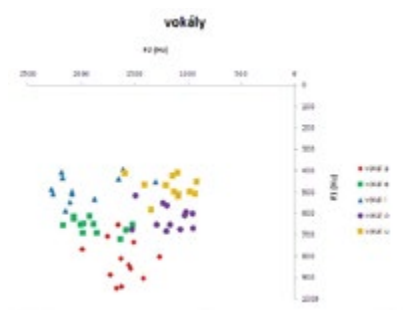
2.1.1 Hodnocení jednotlivých moderátorů

Pro zobrazení jednotlivých vokálů ve vokalickém trojúhelníku byly použity tyto značky:

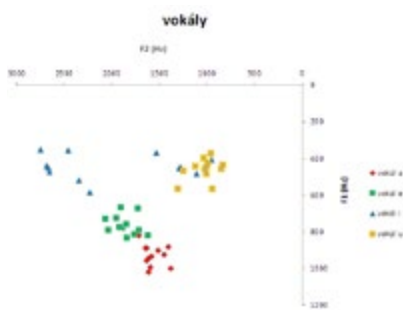
[a], [a:] – ◆ [ɛ], [ɛ:] – ■ [ɪ], [i:] – ▲ [o] – ● [u], [u:] – ■

MARCELA AUGUSTOVÁ

Krátké vokály

Dlouhé vokály

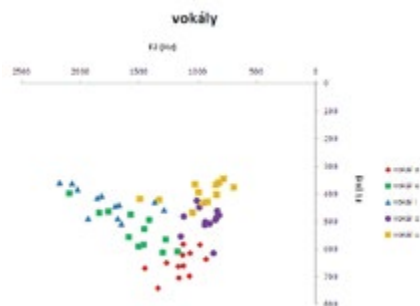
Frekvenční pásma krátkých vokálů jsou většinou poměrně dobře rozmístěna. Výjimku tvoří vokál [a] – jeho hodnota F2 byla při měření v devíti případech z dvanácti vyšší než hodnota normativní a zasahovala do frekvenčního pásma vokálu [ɛ]. Odchyly ve výslovnosti jednotlivých vokálů se většinou projevují umístěním ve středu vokalického trojúhelníku, jsou tedy výslovnostně blízké střední středové hlásce [ə]. Kromě již zmíněných vokálů [i], např. ve slově [cisi:tɛ], a [u], např. [funguji:] však není pravidlem, že je chybná realizace způsobena redukcí jejich kvantity, popř. pozicí ve slově nebo hláskovým okolím.

Jak je patrné z grafu, u dlouhých vokálů jsou frekvenční pásma rozmístěna velmi dobře, ačkoliv moderátorka mírně překračuje hraniční hodnoty F2 u vokálů [a:] a [u:] a F1 vokálu [ɛ:].

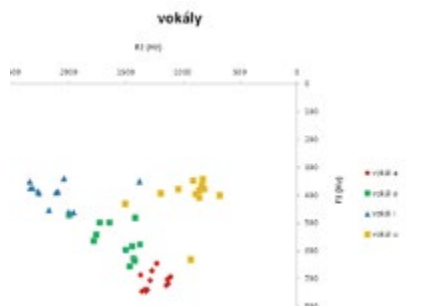
Výjimku tvoří vokál [i:], u nějž můžeme pozorovat rozmístění F1 v rozmezí 353–585 Hz. Formanty F2 se pohybují v mnohem vyšším rozmezí, což naznačuje i poměrně vysoká směrodatná odchylka (701,2). Čtyři vokály [i:] se pohybují ve frekvenčním pásmu vokálu [u:]. Ve třech případech byla předchozí hláska nazální (z toho dvakrát palatální), tedy [n], [ɲ], ve čtvrtém případě se jednalo o neznělou orální palatální hlásku [ç], př. [prɥpi:x], [zaci:m]. Palatální hlásky tedy mohou mít vliv na kvalitu dlouhých vysokých vokálů.

MICHAL KUBAL

Krátké vokály

Dlouhé vokály

U moderátora Michala Kubala lze pozorovat tendenci ke snižování hodnot formantů téměř všech krátkých vokálů. V případě vokálu [ɪ] je hodnota F2 velmi nízká, proto v některých případech dochází k prolínání frekvenčních pásem F2 s vokály [ɛ] i [a]. Nerovnoměrně jsou rozmístěny vokály [ɛ]. Jejich hodnoty F1 se pohybují v rozmezí 461–611 Hz a F2 dokonce v rozsahu 1162–2087 Hz. Vokál [ɛ] se tak prolíná do frekvenčních pásem vokálů [ɪ] i [a], popř. do místa střední středové hlásky [ə]. U vokálu [a] se vyskytují zejména snížené hodnoty F1, které vokál posouvají opět na úroveň střední středové hlásky [ə].

Vokály [o] a [u] mají téměř shodné hodnoty F2. Příčinou je nižší hodnota F2 vokálu [o] a naopak nižší F2 u vokálu [u], ačkoliv jsou obě hodnoty z hlediska frekvenčních rozsahů normativní.

Krácení vokálů se projevilo zejména v kvalitě vysokého předního vokálu [ɪ], např. ve slově [politisici]. U ostatních vokálů pak tento jev pravidelný nebyl. Vzhledem k rozmanitosti frekvencí jednotlivých vokálů stejného typu je také obtížné nalézt systém ve vlivu hláskového okolí nebo pozice ve slově.

Podobně jako u Marcely Augustové je zjevný rozdíl v kvalitě krátkých a dlouhých vokálů. V případě dlouhých vokálů jsou až na výjimky frekvenční pásma lépe rozlišena.

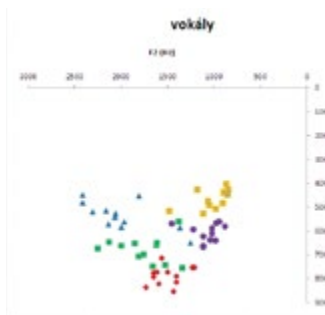
Za zmínku stojí posunutí vokálu [a:] opět blíže ke středu trojúhelníku. Jeho hodnota F1 je téměř na hranici F1 vokálu [ɛ:].

Odchytky lze také pozorovat u obou formantů vokálu [u:]. Nebyl však detekován žádný pravidelný vliv hláskového okolí, pozice ve slově ani kvantity.

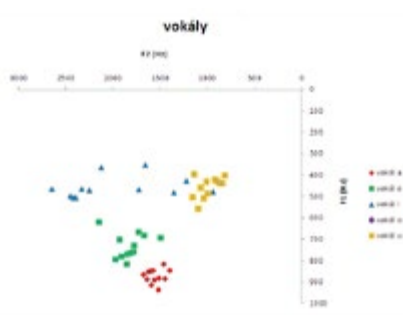
Podobně lze hovořit o vokálu [ɛ:], který se z hlediska hodnot F1 pohybuje téměř ve dvou frekvenčních pásmech, a to buď blíže k vokálu [a:] nebo blíže k vokálu [i:].

DANIELA PÍŠAŘOVICOVÁ

Krátké vokály

Dlouhé vokály

Frekvenční pásma krátkých vokálů jsou u moderátorky Daniely Píšařovicové až na výjimky dobře rozlišena. Odchytky u vysokých vokálů jsou zmíněny výše v obecném hodnocení a příčinou nesprávné artikulace je redukce jejich kvantity.

U vokálu [ɛ] lze pozorovat poměrně rozdílné rozmístění. Často se liší hodnoty obou formantů. U vyššího F1 jde u dvou ze čtyř případů o zkrácené vokály, např. [elektroniska:]. Nižší hodnota F2 je ve dvou ze čtyř případů opět způsobena redukcí kvantity, např. [seɛ]. Vyšší hodnota F2 je patrně způsobena předcházejícími palatálními hláskami [j] a [ɲ], popř. pozicí vokálů na konci slova, např. [ʔepidemiε], [zimjε].

Kvalita krátkých vokálů této moderátorky potvrzuje tendenci k větší míře otevřenosti vokálu [ɛ] ve srovnání s vokálem [o], kterou zmiňují Skarnitzl a kol. (viz Kapitola 2.1).

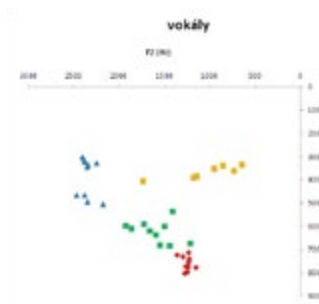
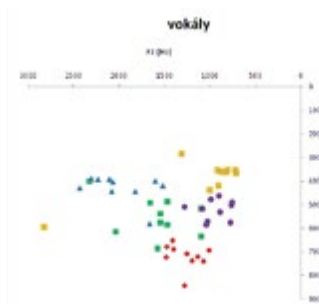
Kvalita dlouhých vokálů z hlediska artikulace je opět realizována lépe než kvalita vokálů krátkých. Jak bylo zmíněno výše, u ženských mluvčích se objevují vyšší hodnoty F1 u vokálu [e:] a také vyšší F2 u vokálu [a:].

Stejně jako u Marcelly Augustové lze pozorovat odchytky ve výslovnosti předního vysokého vokálu a možný vliv palatálních hlásek na jeho kvalitu. Při nesprávné artikulaci dochází k posunu [i:] na ose F2 blíže ke středu trojúhelníku, případně až k hodnotám F2 vokálu [u:]. Z pěti odchylek byla ve čtyřech případech předchozí hláska palatální, z toho třikrát se jednalo o palatální nazální hlásku [ɲ], např. [konkrɛ:ɲi:fiɔ], a jednou o neznělou orální palatální hlásku [ç], např. [spoleʝnɔsci:].

JAKUB ŽELEZNÝ

Krátké vokály

Dlouhé vokály

U Jakuba Železného dochází rovněž ke snižování hodnot F2 vokálu [i] a naopak ke zvyšování hodnot F2 vokálu [u]. Dále lze pozorovat nižší hodnoty F2 vokálu [ɛ]. Poměrně typickým jevem je u tohoto mluvčího tendence ke snižování hodnot obou formantů téměř u všech vokálů. Výjimku tvoří již zmíněný zadní vysoký vokál [u].

Rozmístění předních vokálů [ɛ] a [i] je nerovnoměrné. Odchyly od správné výslovnosti jsou v případě vysokého vokálu nejasné, možný je vliv hláskového okolí, jelikož v případě dvou vokálů se před nimi nachází boková frikativa [l], u které byla častěji při poslechu zaznamenána otevřenější, popř. redukováná výslovnost, např. [politsijɛ]. V jednom případě předcházel vokálu znělá labiodentální frikativa [v], např. [velvislantsɛm].

U vokálu [ɛ] lze téměř s jistotou říct, že vliv na jeho kvalitu má právě hláskové okolí. Ve třech případech s nejnižší hodnotou F2 byla přechozí hláskou znělá labiodentální frikativa [v] (stejně jako v jednom případě u [i]), např. [velkɛ:], [novɛloũ].

Za zmínku stojí i velmi podobné hodnoty formantů F2 u vokálů [a], [o], [u], přičemž hodnota F2 [o] byla nejnižší. Některé vokály se tak v grafu vyskytují téměř nad sebou.

Dlouhé vokály jsou opět kvalitativně lépe realizovány a jejich frekvenční pásma jsou výrazněji odlišena. Průměrné hodnoty formantů všech vokálů jsou normativní.

Odchylna od správné výslovnosti předního vysokého vokálu [i:] je způsobena ztrátou kvantity, např. [musejɪ], u vysokého zadního vokálu [u:] vliv okolních hlásek či ztráty kvantity detekován nebyl.

V případě vokálu [ɛ:] byla pozorována příčina odchylek zejména v okolních hláskách a to stejných, které měly vliv na redukcii kvality krátkých vokálů (viz výše). Konkrétně se jedná o bokovou frikativu [l], např. [spotřɛbitɛlɛ:], a znělou labiodentální frikativu [v], např. [poprvɛ:].

2.2 Kvantita vokálů

Vokalická kvantita má v češtině distinktivní funkci. Rozlišuje tedy význam slova, např. *dal* × *dál* (Skarnitzl – Šturm – Volín 2016: 51). Tradičně se uvádí, že poměr krátkého a dlouhého vokálu je 1:2. Tomuto poměru odpovídají starší výzkumy českých samohlásek (Chlumský 1928; Mluvnice češtiny 1986).

Trvání jednotlivých vokálů je ovlivněno jak hláskovým okolím, tak i realizací suprasegmentálních rysů, proto se většinou uvádí rozmezí v milisekundách. Trvání krátkých samohlásek se dle Mluvnice češtiny pohybuje v rozmezí 40–160 ms a trvání dlouhých samohlásek se pak pohybuje v rozmezí 80–320 ms (Dokulil 1986: 31).

Pozdější výzkumy naznačují, že v případech a-vých, e-ových a o-ových vokálů jsou dlouhé vokály v průměru o 70–80 % delší. U vysokých vokálů je pak situace odlišná. Dlouhý vokál /ú/ je asi o 60 % delší než krátký vokál /u/. U vysokých předních vokálů /i/ a /í/ je rozdíl v kvantitě pouhých 30 % (Skarnitzl – Volín 2012a: 9). Tendence ke krácení vysokých vokálů se objevila v nedávných analýzách moderátorů televizního zpravodajství (Kopečková 2011; Kopečková 2014).

Dle pravidel ortoepie se z hlediska kvantity požaduje přesné rozlišování vokálů dlouhých a krátkých. Nepřípustné je zejména krácení dlouhých vokálů (Hůrková 1995: 20) a také dlužení krátkých vokálů (Daneš 1954: 79).

V analýze je přihlíženo zejména k pravidlu ortoepie. Profesionální mluvčí by měli být schopni ve výslovnosti jasně odlišit krátké a dlouhé vokály. Nové údaje slouží ke srovnání poměrů trvání dlouhých a krátkých vokálů.

2.2.1 Poměr trvání krátkých a dlouhých vokálů

Na základě průměrných hodnot rozlišují analyzovaní moderátoři poměrně dobře kvantitu u všech dvojic vokálů kromě dvojice [ɪ] a [i:]. Rozdíl v trvání u této dvojice činí pouhých 11 %. Největší rozdíl v trvání těchto vokálů byl bez výrazné odchylky detekován u moderátora Jakuba Železného (20 %), ale i v tomto případě je rozdíl malý.

Nejlépe bývá rozlišena dvojice vokálů [a] a [a:]. Moderátoři vyslovují jeho dlouhou variantu téměř dvakrát déle, rozdíl činí 93 % (výjimku tvoří Michal Kubal s hodnotou 77 %).

U dvojice vokálů [ɛ] a [ɛ:] lze pozorovat rozdíl mezi ženskými a mužskými mluvčími. Průměrná hodnota všech moderátorů je 66 %. U žen je však rozdíl 80%, zatímco u mužských mluvčích jen 50%.

Dvojice vokálů [u] a [u:] je z hlediska jejich trvání také poměrně dobře odlišena. Průměrně je dlouhá varianta realizována o 60 % déle. Tuto průměrnou hodnotu však ovlivňuje rozdíl v kvantitě u moderátora Jakuba Železného (téměř 90 %). Ostatní moderátoři se pohybují spíše kolem 50 %. Za zmínku stojí také fakt, že všichni moderátoři pravidelně redukuji krátký vokál [u], což má rovněž vliv na výsledný poměr.

V případě rozdílu v trvání krátkých a dlouhých vokálů je třeba upozornit na velmi odlišné hodnoty u krátkých i dlouhých vokálů. S ohledem na pravidla ortoepie bývají některé příliš kráceny, některé naopak dluženy. Průměrné hodnoty tak podávají pouze orientační výsledky a při hodnocení je nutné k těmto výrazným odchylkám přihlížet.

2.2.2 Vliv pozice a hláskového okolí vokálů

U pozorovaných mluvčích dochází k redukci krátkých vokálů nejčastěji v pozici na začátku slova bez ohledu na jejich hláskové okolí, méně často na konci a uvnitř slov. Výjimku tvoří vokál [u], který je pravidelně krácen ve všech pozicích. Délka redukovaných vokálů se zejména v předních pozicích pohybuje až kolem 30 ms, což lze považovat téměř za polodélku. Častější hodnota krácených vokálů je cca 40 ms.

Dlouhé vokály se v analýze až na výjimky vyskytovaly pouze uvnitř a na konci slov. K jejich krácení i dlužení dochází v obou pozicích.

Hodnoty dlouhých vokálů se při krácení většinou pohybovaly v rozmezí 60–80 ms s ohledem na typ vokálu a lze je považovat za polodélky. U vysokých vokálů se čísla dokonce pohybovala v hodnotách vokálů krátkých, ve výjimečných případech i v hodnotách redukovaných krátkých vokálů. U všech mluvčích bylo detekováno krácení vokálu [u:] ve slově [kvu:li].

Na redukci dlouhého vokálu [i:] mohou mít vliv palatální hlásky, zejména nazální hlásky [ɲ] a aproximanta [j], jež se nachází v pozici před vokálem.

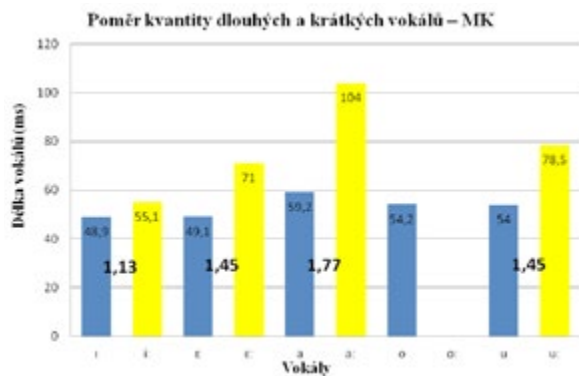
Při dlužení dlouhých vokálů se hodnoty pohybovaly v rozmezí zhruba 120–150 ms. Menšího rozdílu si lze všimnout u mužských a ženských mluvčích při dlužení vokálu [a:]. Ženy mají tendenci tento vokál dlužit spíše uvnitř slov, zatímco muži pravidelně na konci slov. Dalším typickým jevem je dlužení vokálu [u:] pouze na konci slov.

2.2.3 Hodnocení jednotlivých moderátorů

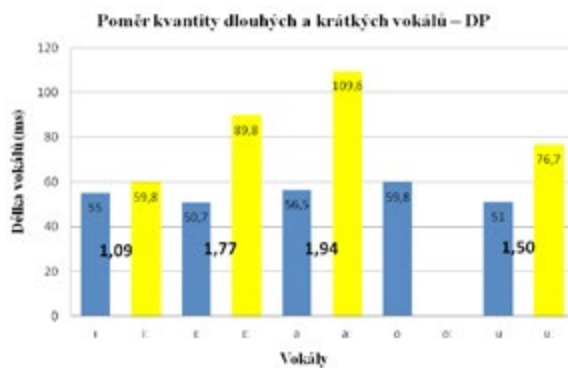
MARCELA AUGUSTOVÁ

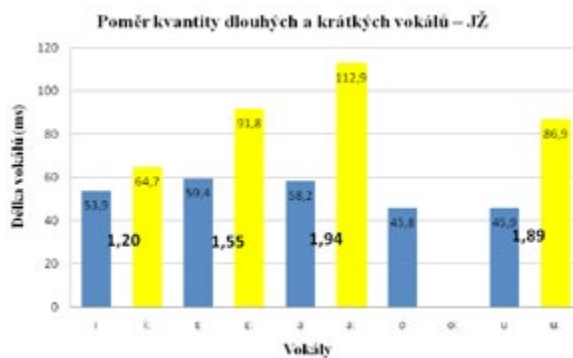
MICHAL KUBAL

DANIELA PÍŠAŘOVICOVÁ

JAKUB ŽELEZNÝ

MARCELA AUGUSTOVÁ

Poměry trvání vokálů jsou u tří ze čtyř analyzovaných vokálů dobře rozlišeny, ačkoliv u vokálů [u] a [u:] jde pouze o necelých 60 %. Tento poměr je vzhledem k novějším výsledkům běžný (viz výše).

Výjimku tvoří dvojice vokálů [i] a [i:], které jsou kvantitativně vysloveny téměř stejně. U moderátorky však došlo k více než trojnásobnému prodloužení jednoho koncového krátkého vokálu ve slově [volbi] (za nímž nebyla realizována pauza a následovalo slovo [zajiscrt]), a to až na 190 ms. Pokud by bylo odhlédnuto od tohoto údaje, byl by kvantitativní rozdíl mezi předními vysokými vokály přibližně 30%, což už rovněž odpovídá novějším sondám. Z konkrétních dat je pak ale patrné, že jednotlivé hodnoty u dlouhé i krátké varianty vokálu jsou velmi podobné, což lze považovat za nenormativní, např. délka krátkého vokálu ve slově [zabili] – 45,1 ms × délka dlouhého vokálu ve slově [ji:] (dat. sg. fem.) – 45,5 ms.

MICHAL KUBAL

U moderátora Michala Kubala se ve srovnání s průměrnými hodnotami vyskytují obecně nižší rozdíly v trvání krátkých a dlouhých vokálů.

V případě předních středových vokálů [ɛ], [ɛ:] a zadních vysokých vokálů [u], [u:] je rozdíl v kvantitě jen 45 %. U dlouhého vokálu [u:] navíc v jednom případě došlo k prodloužení na 153 ms ve slově [verju:] (před pauzou). Pokud by bylo odhlédnuto od této odchylky, byl by poměr v trvání menší – 33 %.

Poměr vysokých předních vokálů [i] a [i:] je jen 13 %. K žádným extrémním odchylkám u těchto vokálů nedochází a stejně jako v případě Marcely Augustové se hodnoty krátké a dlouhé varianty příliš neliší, např. délka krátkého vokálu ve slově [komisi] – 38,2 ms × dlouhý vokál ve slově [mezina:rojɲi:fiɔ] – 38,3 ms.

V případě všech třech zmíněných vokálů jsou vzhledem k normě, jež požaduje přesné rozlišování krátkých a dlouhých vokálů, tyto poměry v trvání nepřipustné.

U moderátora bylo při výzkumu detekováno vyšší mluvní tempo – téměř 6 slabik/sekundu, jež může být důvodem redukce vokálů.

DANIELA PÍSAŘOVICOVÁ

Daniela Písařovicová velmi dobře odlišuje kvantitu krátkých a dlouhých vokálů [a], [a:] i [ɛ], [ɛ:], ačkoliv u vokálu [a:] došlo k jeho prodloužení na cca 135 ms. Tato odchylka by však rozdíl v trvání nízkých středních vokálů příliš nesnížila.

Rozdíl v kvantitě vokálů [u] a [u:] činí 50 %, ale i v tomto případě došlo k výrazné odchylce – prodloužení krátkého vokálu ve slově [roku] – 96 ms.

Bez této odchylky by byl rozdíl v trvání 62 %, což již odpovídá novějším výzkumům.

Stejně jako u ostatních moderátorů byl pozorován jen malý rozdíl v kvantitě předních vysokých vokálů [i] a [i:]. V případě Daniely Písařovicové se jedná o rozdíl pouhých 9 %. K žádné výraznější odchylce nedošlo a podobně jako v předchozích případech se hodnoty krátké i dlouhé varianty mnohdy shodují, např. délka krátkého vokálu ve slově [firmi] – 49,9 ms × délka dlouhého vokálu ve slově [dalji:] – 49,4 ms. Mluvní tempo moderátorky bylo rovněž poměrně vysoké – 6 slabik/sekundu.

JAKUB ŽELEZNÝ

Jakub Železný velmi dobře rozlišuje kvantitu u vokálů [a], [a:] i [u], [u:]. V případě obou variant vokálu [a], [a:] sice docházelo k jejich dloužení, ale poměr se ani tak téměř nezměnil.

Poměr trvání vokálů [ɛ] a [ɛ:] činí 55 % a pokud by bylo opět odhlédnuto od odchylek, způsobených dloužením obou variant, např. délka krátkého vokálu ve slově [dompɛ] – 120,4 ms × délka dlouhého vokálu ve slově [take:] – 168,3 ms, hodnota kvantitativního poměru by se změnila na pouhých 47 %, což je vzhledem k normě nepřijatelné.

Vokály [i] a [i:] jsou vzhledem k ostatním moderátorům rozlišeny lépe, přesto je tento rozdíl poměrně nízký a stejně jako u dalších mluvčích se jednotlivé hodnoty obou variant často neliší, např. délka krátkého vokálu ve slově [testi] – 43,7 ms × délka dlouhého vokálu ve slově [vi:ceskoŭ] – 42,8 ms.

ZÁVĚR

Jak bylo řečeno v úvodu, prezentovaná sonda je dílčím výzkumem, slouží jako podklad pro disertační práci a jejím cílem je si na základě výsledků stanovit hypotézy pro příští analýzu. Ačkoliv byl počet analyzovaných vokálů omezen (108 vokálů pro každého moderátora) a u každého mluvčího bylo možné najít určitá specifika, je i nyní možné některé výsledky zobecnit.

Je například zjevné, že krácení vokálů může být nejčastější příčinou redukce jejich kvality. Dále lze pozorovat potenciální rozdíl mezi mužskými a ženskými mluvčími, a to jak z hlediska výšky formantů jednotlivých vokálů, tak z hlediska vlivu okolních hlásek na kvalitu zejména předních vokálů. Poměr kvantity je velmi nízký u předních vysokých vokálů, u mužů je nižší poměr také u předních středových vokálů. Vliv na kvantitu vokálů má pozice vokálu ve slově a také okolní hlásky, nejčastěji palatální [c], [ɲ] a [j]. Analyzovaní mluvčí navíc nepotvrzují teorii o rozdílu v kvalitě vokálů [i], [i:], [u], [u:] s ohledem na jejich kvantitu. Krátké i dlouhé varianty se zejména u žen pohybovaly téměř ve stejných formantových pásmech.

S ohledem na pravidla ortoepie je možné konstatovat, že je moderátoři zpravodajství ve větší či menší míře porušují a mohou tak posluchači znesnadnit porozumění.

Pro příští analýzu je jistě nezbytné zvýšit počet zkoumaných moderátorů i analyzovaných vokálů, mj. k zajištění pravidelného zastoupení jednotlivých pozic a okolních hlásek a také k získání objektivnějších dat.

Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2015 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

LITERATURA

ASHBY, Michael – MAIDMENT, John
2015 *Úvod do obecné fonetiky* (Praha: Karolinum)

DANEŠ, František a kol.
1954 *O mluveném slově* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství)

DOKULIL, Miloš a kol.
1986 *Mluvnice češtiny (1): Fonetika, fonologie, morfonologie a morfemika, tvoření slov*
(Praha: Academia)

HÁLA, Bohuslav
1962 *Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě* (Praha: Nakladatelství
Československé akademie věd)
1967 *Výslovnost spisovné češtiny I. Zásady a pravidla: výslovnost slov českých* (Praha: Academia)

HEDBÁVNÁ, Barbora – LANDGRÁFOVÁ, Renata
2001 „Poznatelnost českých samohlásek v izolovaných slovech“; *Čeština doma a ve světě*,
č. 3–4, s. 130–138

HŮRKOVÁ, Jiřina
1995 *Česká výslovnostní norma* (Praha: Scientia)

CHLUMSKÝ, Josef
1928 *Česká kvantita, melodie a přízvuk* (Praha: Česká akademie věd a umění)

JANÍKOVÁ, Jitka
2001 „Moderátoři televizního zpravodajství (ze série poslechových testů „Řečový vzor“)“;
Čeština doma a ve světě, č. 3–4, s. 178–203

JANOUSHKOVÁ, Jana – VEROŇKOVÁ, Jitka
2008 „Moderátoři večerního televizního zpravodajství 2003“; *Čeština doma a ve světě*,
č. 1–2, s. 53–80

KOPEČKOVÁ, Michaela
2011 *Analýza mluvených projevů moderátorů televizních novin – Prima, Nova, ČT*
(nepublikovaná bakalářská diplomová práce, Olomouc)
2014 *Mluvní vzory v televizním zpravodajství* (nepublikovaná magisterská
diplomová práce, Olomouc)

KRČMOVÁ, Marie
2007 *Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty* (Ostrava: OU v Ostravě)

LOTKO, Edvard

2005 *Slovník lingvistických termínů pro filology* (Olomouc: Univerzita Palackého)

MACHAČ, Pavel – SKARNITZL, Radek

2009 *Fonetická segmentace hlásek* (Praha: Nakladatelství Epocha)

PALKOVÁ, Zdena

1994 *Fonetika a fonologie češtiny* (Praha: Karolinum)

2008 „Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury“;
Čeština doma a ve světě, č. 1–2, s. 19–21

SKARNITZL, Radek – ŠTURM, Pavel – VOLÍN, Jan

2016 *Zvuková báze řečové komunikace: fonetický a fonologický popis řeči* (Praha: Karolinum)

SKARNITZL, Radek – VOLÍN, Jan

2012a „Referenční hodnoty vokálních formantů pro mladé dospělé mluvčí standardní češtiny“;
Akustické listy, č. 18, s. 7–11

2012b „Referenční hodnoty formantů“; fonetika.ff.cuni.cz, <http://fonetika.ff.cuni.cz/vyzkum/materialy/referencni-hodnoty-formantu/> [přístup 28. 10. 2016]

STRAHL, Vlastimil

1993 *Novinář před mikrofonem: o mluveném slovu* (Praha: Karolinum)